

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIM MUASSASALARIDA TAFAKKUR VA MUSIQA
TARBIYASINING BOLALAR RIVOJLANISHIDAGI O‘RNI**

*Shahrisabz davlat peadagogika instituti
Musiq ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi*

Abdullayeva Dilovar Sobirovna

Ilmiy rahbar: X.Tursunov

Tel: +998-99-106-34-24

Annotatsiya: Ushbu maqolamizda bolalar ta‘limida tafakkur va musiqa tarbiyasining o‘rni va ahamiyati. Tafakkurning rivojlanishi va uning bolalar tomonidan o‘zlashtirilishi bugungi kunda milliy madaniyatimizga bo‘lgan e‘tibor, amalga oshirilayotgan islohotlar, haqida so‘z yuritilgan..

Kalit so‘zlar: Musiqa, Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonun, “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”, Tafakkur.

**РОЛЬ МЫШЛЕНИЯ И МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В
РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ НАЧАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
УЧРЕЖДЕНИЙ**

Аннотация: В данной статье обсуждаются роль и значение мышления и музыкального воспитания в воспитании детей, развитие мышления и его усвоение детьми, внимание к нашей национальной культуре, проводимые реформы.

Ключевые слова: Музыка, Закон об образовании, Национальная программа подготовки кадров, Мысль.

**THE ROLE OF THINKING AND MUSIC EDUCATION IN CHILDREN'S
DEVELOPMENT IN PRIMARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Abstract: This article discusses the role and importance of thinking and music education in children's education. The development of thinking and its assimilation by children, the attention paid to our national culture today, the reforms being implemented, are discussed.

Keywords: Music, Law on Education, "National Personnel Training Program", Thinking.

Tafakkur – faqat inson zotiga xos oliy bilish jarayonidir. Bola dunyo yuzini ko‘rishi bilanoq voqelikdagi ayrim narsa va hodisalarni sezishi yoki his qilishi mumkin. Biroq bu paytda unda narsa va hodisalar to‘g‘risida fikr yuritish hali tarkib topmagan bo‘ladi. Kishilar bilan aloqa qilishi sababli asta-sekin uning tafakkuri o‘sib

boradi. Demak, tafakkur bolada uning umumiy taraqqiyoti bilan bilish faoliyatining bevosita ta'siri ostidagina vujudga kelishi mumkin ekan. Shunday qilib, real borliqning sezgi organlarida idrok va tasavvurda aks etishi hamda xotirada mustahkamlanishi natijasida tafakkur hosil bo'lar ekan.

Boshlang'ich ta'lim muassasasi o'quvchilarining tevarak-atrofdagi voqelikning belgi va xususiyatlarini, ularning xossalarini, qonuniyatlarini bilish va ta'lim jarayonida tushunib boradi, tafakkur faoliyatida muhim o'zgarishlar yuzaga kela boshlaydi. Boshlang'ich ta'lim muassasasi o'quvchilarini san'at asarlari bilan tanishtirib borishda bevosita kuzatish, idrok qilish jarayoni vujudga keladi va bunda narsa-hodisalar munosabatini, bog'lanishlarini kuzatish, xulosa chiqarishga o'rganib boradi.

Bolaning "Bu nima?", "Nega bunday?" degan savollariga ilmiy nuqtai nazaridan o'zlari javob topishlari kerak. Mana shunday psixologik muhim o'zgarish davrida san'at asarlari kichkintoyning eng katta yordamchisiga aylanadi. Masalan, yaxshilik va yomonlik, insonparvarlik va yovuzlik haqidagi tushunchalarining bola tafakkurida sayqallanib borishida xalq ertaklari, dostonlari, rivoyatlari, masala va risolatlari inson ongiga ijobiy ta'sir o'tkaza oladi. Bundan tashqari bolani mantiqiy fikrlashi, to'g'ri mulohaza yuritishida san'at vositalarining o'rni muhimdir. Boshlang'ich ta'lim muassasasi tayyorlov guruhi ma'lum taraqqiyot bosqichiga ko'tarilgan tafakkur o'smirlik davriga kelib o'zining yana bir yuqori pallasiga ko'tariladi. San'at vositalari yordamida bular teatr san'ati, badiiy so'z, kino sanati va hokazolar yordamida bolalarda o'rganilishi zarur bo'lgan materiallarni analiz va sintez qilish, ya'ni analitiksintetik faoliyat hamda abstract tafakkur jarayonlarini jadal sur'atlar bilan taraqqiy eta boshlaydi. Boshlang'ich ta'lim muassasasi o'quvchilaridagi tanqidiy tafakkurning, qat'iy mulohaza qilishning yetarli darajada taraqqiy etmaganligi, badiiy did va umumiy madaniyat hissining kamligi badiiy asar qiymatini yuzaki baholashga olib keladi. Boshlang'ich ta'lim muassasasi tayyorlov guruh o'quvchilari xususiyatlaridan yana biri darslikda bayon qilingan fikr va qarashlardan foydalanmay turib, adabiy asarlarni mustaqil tushunish sari intilishdan iboratdir.

Mustaqil O'zbekistonning porloq kelajagini bunyod etuvchi, vatan istiqboli ruhan go'zal bo'lishi kerak. Ozod yurtimizning ravnaqi va kelajagi yoshlarga bog'liq. Bunda albatta, oila, bog'cha, Boshlang'ich ta'lim muassasasi va Boshlang'ich maktabdan tashqari muassasalarining roli beqiyosdir. Shaxsning rivojlanishiga salmoqli va samarali ta'sir ko'rsatadigan madaniyatini yuksaltiradigan muhim omillardan biri – musiqiy ta'lim-tarbiya hisoblanadi. Chunki musiqa kishini xushfazilatli, samimiy, ziyrak, ko'ngilchan, yuksak axloqiy fazilatli hamda ma'naviy madaniyat egasi bo'lib yetishishiga yordam beradi. Insonning kamolotga yetishishida musiqaning bag'oyatda kuchli ta'siri odamzod taraqqiyotining barcha bosqichlarida yaqqol namoyon bo'lib kelgan. Boy musiqiy merosimiz, maqomlar va xalq

qo‘shiq-lari bir necha asrlardan buyon xalqni ma‘naviy jihatdan yuksaltirishdek oliyjanob vazifani bajarmoqda.

O‘zbek musiqa san‘atining ildizlari juda qadimiydir. Tarix saboqlari shuni ko‘rsatadiki, musiqiy tarbiyani insonning bolalik chog‘idan boshlash lozim. Darhaqiqat, inson hayotini qo‘shiqsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Musiqa san‘atining axloqiy-estetik tarbiyadagi to‘g‘ri his etib, uning yosh avlodni tarbiyalashdagi ahamiyatini keng targ‘ib qilish kerak. Inson qalbini kuchli emotsional tuyg‘ulari muayyan holda ro‘yobga chiqadi. U tevarak-atrofdagi kishilarning darhol diqqatini tortadi. Shuning uchun ham shoirning haroratli she‘rlari, san‘atkorlarning dildan aytgan monologi, sozandaning sel qilib oqizuvchi kuyi tinglovchining diqqatidan chetda qolmaydi.

Bugungi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun ham “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da ham Boshlang‘ich ta‘lim muassasasigacha bo‘lgan yoshlikdayoq bolalarga musiqiy ta‘lim berila boshlaydi. Bunday yoshda kichik guruhlardan oq musiqadan hissiy ta‘sir lanishni tarbiyalash, musiqani diqqat bilan tinglash ko‘nikmalarini hosil qilishdan boshlanadi. Turli shakldagi musiqa asarlariga qiziqish, ularni tinglashga ishtiyoq uyg‘otish, musiqadagi o‘zgarishlarni sezish, tovushning baland-pastligi, ikki-uch xil cholg‘u asboblarning templarini farqlash, turli ritmlarni ifodalash, tanish qo‘shiq va pyessalarni tinglash qobiliyati va malakalarni tarbiyalash, ashula aytishga, kuychanlikka e‘tibor berish, murakkab bo‘lmagan qo‘shiq-larni sof ohangda aytish, jamoa bo‘lib kuylash malakasini va ko‘nikmalarini tarkib toptirish, oddiy gimnastik raqs va obrazli harakatlarni o‘rgatayotganda musiqa va harakat birligiga rioya etishlariga diqqatini qaratish kabi ko‘nikmalarni hosil etib boriladi. Umumta‘lim hamda boshlang‘ich ta‘lim muassasalarida olib boriladigan barcha tarbiyaviy ishlar bu oliyjanob fazilatlarni yosh avlodga bog‘cha yoshidan boshlab shakllantirishga qaratilgan. Ta‘lim muassasalarida amalga oshirilayotgan tarbiyaning muhim qismi estetikadir. Musiqaviy tarbiya esa estetik tarbiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi.

“Musiqa, - deb yozgan edi V.Suxomlinskiy – tafakkurning ulkan manbasi. Musiqa tarbiyasisiz bolaning mukammal aqliy rivojlanishiga erishib bo‘lmaydi!” Shunday ekan, musiqa bolaning axloqiy-estetik va g‘oyaviy-siyosiy tarbiyasi uchun muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, ayrim mazmunli musiqa asarlari tinglashda yoki kuylanadigan qo‘shiq mazmunidan bolalar ongida hosil bo‘ladigan tasavvurlarni yanada boyitish va konkretlashtirish maqsadida asar mazmuniga xos badiiy suratlardan foydalanish ham yaxshi natija beradi. Turli uslublardan foydalanib o‘tqazilgan har bir musiqa mashg‘uloti o‘quvchilarda badiiy estetik zavq uyg‘otadi, ularning his-tuyg‘ularini rivojlantiradi. Bundan tashqari musiqaviy o‘yin va pastanofkalar, raqs-lar bolalarda ritm tuyg‘usi, chaqqonlik va harakatchankil malakalarini rivojlantiradi hamda qomatini to‘g‘ri o‘shida yordam beradi.

Musiqa o‘quv qobiliyatini asosan quyidagi musiqa turlaridan iborat bo‘ladi. Musiqa uquvi (musiqa tovushlari baland-pastligi his etish qobiliyati), temp uquvi

(musiqa tovushlarining bir biridan farq qiladiga o'ziga xos usullarini ajrata bilish qobiliyati), ritm tuyg'usi va musiqa xotirasi. Bolalarning bu psixologik qobiliyatlari musiqaviy tarbiyaning barcha elementlarini amalga oshirish jarayonida muntazam amalga oshirib rivojlantirib boriladi.

O'quvchilarga musiqa ta'limini berish quyidagi vazifalarni o'z ichiga oladi:

- 1) Bolaning musiqaqa bolgan qiziqishini oshirish;
- 2) Musiqa asarlari bilan tanishtirish jarayonida bolalarga emotsional histuyg'ular hosil etish yo'li bilan ularning musiqa haqidagi tasavvurlarini boyitib boorish;
- 3) Bolalarni oddiy musiqa tushunchalari bilan tanishtirish, musiqa tinglash, ashula aytish, musiqa bilan harakat, raqsga tushish va bolalarning oddiy musiqa asboblarida kuy chalish qobiliyatini hosil qilish.
- 4) Bolalar ovozi asrab tarbiyalash, ashula aytishning elementar ko'nikmalarini hosil qilish, qo'shiqlarni sodda, ravon, erkin, tabiiy va ifodali kuylashga o'rgatish;
- 5) Musiqa asarlaridan ta'sirlanish, shu asosida bolalarga musiqaviy did va badiiy muhokama yuritish malakalarini rivojlantirish;
- 6) Turli musiqa mashg'ulotlari jarayonida improvizatsiya qilish maqsadida badiiy obrazni o'yin va ashulalar vositasida ifoda etish, ma'lum musiqaviy tempda yangi o'yin o'ylab topish;
- 7) Musiqaviy tarbiya mashg'ulotlarini Boshlang'ich ta'lim muassasasi hayoti bilan bog'lash, Boshlang'ich maktabda o'tkaziladigan turli mashg'ulotlarda va marosimlarda o'rganilgan kuy va qo'shiqlardan keng foydalanish, turli bayram kechalari, konsertlar uyushtirish vositasida musiqa ajralmas yo'ldosh ekanligi haqida tushuncha hosil qilish.

Boshlang'ich ta'lim muassasasigacha va umumta'lim Boshlang'ich ta'lim muassasalarida olib boriladigan musiqa mashg'ulotlari asosan ashula aytish, musiqa tinglash, musiqali ritmik harakatlar va bolalar yoshiga mos bo'lgan cholg'u asboblarida oddiy kuylar chalishni o'rgatishdan iborat. Musiqa mashg'ulotini tashkil etish uchun har bir Boshlang'ich ta'lim muassasasi va bolalar bog'chalarida alohida zal ajratiladi. Zal keng, yorug', quyosh tushadigan tomonda bo'lishi lozim. Bolalarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda zalning jihozlanishi, gigiyenik talablarga javob berishiga alohida e'tibor beriladi.

Musiqa mashg'uloti 6 ta qismdan iborat bo'ladi:

1. Kirish qismi.
2. Musiqa tinglash.
3. Kuylash.
4. Musiqali raqslar.
5. Musiqa jo'rligida harakatli o'yinlar.
6. Yakuniy qism.

Mazkur mashg'ulot bolalar bog'chalarida tashkil etiladi. Bu yuqoridagi qismlarning o'rnini almashtirilmaydi. Chunki bolalarning o'zlashtirishi musiqiy rivojlanishi hisobga olingan.

Xulosa

Boshlang'ich maktabda o'quvchilarida san'at vositalari orqali axloqiy tizimining asosiy komponentlari, shaxs prinsiplari, o'quvchilarda dunyoqarash g'oyalari majmuini hosil qilish axloqiy idealini tarkib toptirish, o'quvchilarni ijtimoiy foydali ishlarga faoliyatlarini jalb etish, yoshlarning bilim olishi, bolalar jamoasi hayotida axloqiy normalarni qaror toptirishi, o'z-o'zini tarbiyalash protsessiyasini tashkil etish, Tafakkur yuksak darajada tashkil topgan miyaning mahsulidir. Boshlang'ich maktabda o'quvchilari tafakkurini rivojlantirish uchun ularda hamma vaqt sistemali ravishda mantiqiy tafakkur usullarini tarkib topishi zarur. Boshlang'ich maktabda olib boriladigan musiqa mashg'ulotlari bu kelajak avlodni axloqiy tarbiyasini shakllantirishdan iborat. Bu bilan biz ularning axloqiy didlarini, madaniyatini keng ma'noda ijobiy tomonda bo'lishini ko'rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlari:

1. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, 1997.
2. T.N.Qori-Niyoziy. Hayot Boshlang'ich ta'lim muassasasi –Toshkent, Fan, 1970.
3. Sharifa Abduraxmonova tarjimai. Tafakkur gulshani, -Toshkent, G'G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1989.
4. N.A.Vetlugina tahriri ostida. Bolalar bog'chasida estetik tarbiya. –Toshkent, O'qituvchi, 1981.
5. E.Roziyev. Ta'lim jarayonida o'quvchilar tafakkurining o'sishi. –Toshkent, O'qituvchi, 1980.
6. Safo Ochil. Mustaqillik ma'naviyati va tarbiya asoslari, -Toshkent, O'qituvchi, 1995.
7. Hasan Yusupov. O'rta Osiyo mutafakkirlari musiqa tarbiyaotining tarbiyaviy ahamiyati.– Samarqand, 1993.
8. T.Ye.Solomonova. O'zbek musiqasi tarixi, -Toshkent, O'qituvchi, 1981.
9. Isomovich, Tursunov Husniddin. "Musiqqa San'atning Pedagogik Shakllanish Jarayonlari." Diversity Research: Journal of Analysis and Trends 2.5 (2024): 58-62.
10. Isomovich, T. X. (2024). O 'ZBEKISTONDA MUSIQA PEDAGOGIKASINING DAVRLAR ARO RIVOJLANISHI. Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rnini va rivojlanish omillari, 7(5), 93-99.
11. Isomovich, Tursunov Xusniddin. "XX ASRDA O'ZBEK MUSIQA SAN'ATIDA TUB BURILISH, YOHUD IJROCHILIK USLUBINI YANGI SHAKLI." Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 20.5 (2024): 27-31.
12. Isomovich, Tursunov Xusniddin. "O 'ZBEKISTONDA MUSIQA PEDAGOGIKASINING DAVRLAR ARO RIVOJLANISHI." Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rnini va rivojlanish omillari 7.5 (2024): 93-99.
13. Isomovich, Tursunov Husniddin. "Historical Pedagogical Content And Characteristics Of Dutor Instrument Performance." Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments 2.5 (2024): 310-316.